



## **YAXSHILIKNI IFODALOVCHI INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MAQOLLARNI QIYOSIY TAHLIL QILISH**

*Sitorabonu Abduxalimova*

*O'zbekiston Davlat Jahon Tillari Universiteti magistranti*

**Annotatsiya:** Ushbu maqola ingliz va o'zbek maqol va matallarida yaxshilik ifodasiga bag'ishlangan. "Yaxshilik" mavzusida bir qancha folklor namunalarini o'rganib, millat, elatning ikki tilda ifodalanishini tahlil qildik. Biz maqollarning bir tildan boshqa tilga mos ekvivalentlarini topishga harakat qildik.

**Kalit so'zlar:** maqollar, xalq og'zaki ijodi, millat, elat, so'zma-so'z tarjima, erkin tarjima.

### **Kirish**

Maqollarni tarjima qilish har doim qiyin vazifa bo'lib kelgan. Har bir jamiyat o'ziga xos bo'lib, o'ziga xos ichki tuzilishi va ideallari uning tilida, jumladan, maqollarda ifodalanadi. Maqollarni deyarli sayyoramizning qayerida bo'lmasin topish mumkin. Maqol - umumiy haqiqat yoki nasihatni ifodalovchi qisqa, taniqli idioma. Kelib chiqishi: Qadimgi fransuzcha "maqol", lotincha "proverbium", "pro" (tashqariga qo'yish) + "verbum" (so'z). Disraeli maqollarning ahamiyati haqida quyidagilarni ta'kidlagan: "Maqollar inson tajribasining keng doirasini qamrab oladi; ular hayotning barcha tuslarini o'z ichiga oladi; ular ko'pincha dahoning ajoyib zarbalari; ular o'zlarining havodor kinoyasi yoki kaustik satirasi, hazil-hazillarining dabdabasi bilan zavqlanadilar. Ularning navbatlarining o'ynoqiligi, hatto tasvirlarining va his-tuyg'ularining nafisligini mujassamlashtiradi. Ular hayot haqida chuqur tushuncha beradi va biz uchun insonning barcha vaziyatlarda qalbini ochib beradi; maqollarni muntazam ravishda o'rganish kerak. Ular endi suhbatning bezaklari bo'lmasa-da, ular tafakkur xazinasi bo'lishdan to'xtamagan. Bilamizki, maqollar turli xil madaniy ildizlarga, etnik guruhlariga va geografik joylashuvga ega. Ingliz tilining madaniy ildizlari haqida yetarlicha tushunchaga ega bo'lmagunimizcha, ularning to'liq ma'nolari va ta'sirlarini tushuna olmaymiz. Maqollarni tarjima qilishda, avvalo, til va madaniy farqlarga e'tibor qaratishimiz kerak. Maqolning mazmuni, shakli, notiqligiga emas, balki etnik va mintaqaviy sifatlari ham tarjima qilinishi kerak. Faqat shu tarzda biz maqollarni to'g'ri tarjima qila olamiz.

### **Tadqiqot savollari.**

- Yaxshilik haqidagi maqollarning turli madaniyatlardagi o'rni?
- Yaxshilik haqidagi ingliz va o'zbek maqollarida tajimasidagi qanday qiyinchiliklar bor?

**Tadqiqot maqsadlari.** Ushbu tadqiqotning maqsadi ingliz va o'zbek tillaridagi maqollarini tarjima qilishda duch keladigan qiyinchiliklarni toppish hamda ularni bartaraf etish usullarini o'rganish, Turli tarjima usullaridan foydalangan holda bir tildagi maqolning ikkinchi tilda ekvivalentini toppish, lingvistik-madaniy ahamiyati va ta'sirini o'rganish, uslubiy-semantik tuzilishi ustida ishlash va tegishli maqollarni tasniflashdan iborat. .

Tadqiqotchining majburiyatlariga quyidagilar kiradi:

1. Maqollarni o'rganishga oid mulohazalar;
2. Yaxshilikni ifodalovchi maqollarni antropotsentrik tadqiq qilish;



3. Bir tildagi yaxshilikni ifodalovchi maqollarning boshqa tildagi ekvivalentini topish.

Ushbu tadqiqot mavzusi ingliz va o'zbek tillarida yaxshilikni ifodalovchi maqollarning tarjima usullari orqali ekvivalentini topishni o'rganishdan iborat.

## 2. Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Biz, birinchi navbatda, maqollarning xilma-xil sifatlariga asoslangan tarjimaning to'rtta yondashuvini kiritamiz: so'zma-so'z tarjima, erkin tarjima, o'rnini bosuvchi tarjima va so'zma-so'z va erkin tarjima aralashmasi: Biz tarjimaning keng tarqalgan shakli bo'lgan so'zma-so'z tarjimadan foydalangan holda maqollarni so'zma-so'z tarjima qilishimiz kerak. Ayrim ingliz va o'zbek maqollari bir xil shakl va ma'noga ega bo'lib, bu ingliz maqollari turli madaniyatlardan kelib chiqqan. Ular o'quvchilar uchun tushunarli. Biz bu maqollarni tarjima qilishda haqiqatda izohlashimiz mumkin. Bu usul asl maqolning shakli va mazmunini saqlab qolish bilan birga uni o'quvchilarga tushunarli qiladi. Eng muhimi, to'g'ri tarjima ingliz maqollarini o'zbek jamiyatiga ko'chirib o'tkazish imkonini beradi.

## 3. Tadqiqot Metodologiyasi

Biz bir necha xalqlarning maqollarini qiyoslash jarayonida ulardagi umumiylik va xususiylik jihatlarini ko'rishimiz mumkin. Bunda biz bir necha qiyinchiliklarga duch kelishimiz mumkin. Ba'zi maqollarning aynan tarjima qilganda o'zbek tilida oson tushunishimiz yoki bizning tilda ham xuddi shunday maqol borligini ko'rishimiz mumkin. Biroq shunday maqollar borki, ularni faqat birgina jamiyatga tegishli bo'lib, unda faqat o'sha mamlakat mentalitetiga xos jihatlarni uchratishimiz mumkin. Bunday vaziyatda biz o'sha maqollar ma'nosini ularning ta'rifi orqali aynan maqolda nima haqida gap ketayotganini bilib olishimiz mumkin.

Biz to'rt xil tarjima usulidan foydalangan holda maqollarni bir tildan ikkinchiga o'girishimiz mumkin. Bular: so'zma-so'z tarjima, erkin tarjima, almashtirish tarjimasini hamda so'zma-so'z va erkin tarjima birikmasi turlaridir.

- so'zma-so'z tarjima (literal translation)
- erkin tarjima (free translation)
- almashtirish tarjimasini (substitution translation)
- so'zma so'z va erkin tarjima birikmasi (mix of literal and free translation)

Quyida ushbu tarjima turlariga misollar keltirilgan.

## 4. Tahlil va natijalar

Biz hammamiz bilamizki, ingliz maqollarida turli xil yangi ekspressiv usullar va parallellik mavjud. Ushbu yangi ifodalash usullari va taqqoslash uchun biz o'zbek tilidan foydalanishimiz mumkin. Nihoyat, bu ingliz maqollari o'zbek madaniyati va tilining boyishiga hissa qo'shadi. Endi biz maqollarning ikki xil tarjima usullari bilan bir nechta maqollarni beramiz: so'zma-so'z tarjima, so'zma-so'z va erkin tarjima birikmasi, erkin tarjima - birinchisi erkin tarjima, ikkinchisi esa so'zma-so'z tarjima. *"All is well that ends well"*. – *Yaxshilik bilan boshlangan narsa yaxshilik bilan tugaydi*. Yuqoridagi misoldan ko'ramizki, so'zma-so'z tarjima asl maqolni jonli taqqoslashni saqlab qolishi mumkin. Bu nafaqat narsalarni tushunishni osonlashtiradi, balki o'zbek tili va madaniyatimizni yuksaltirish imkoniyatiga ham ega. Har bir xalqning o'ziga xos madaniyati bor. Binobarin, har bir davlatning urf-odatlarini, tajribalari va kuzatishlari o'ziga xosdir. Bizning o'zbek xalqi ingliz maqollaridagi o'xshashliklarni yaxshi bilmaydi, chunki ularning tarixiy voqealari va madaniy kelib chiqishi o'ziga xosdir. Agar ularni izohlar yoki izohlar bilan so'zma-so'z tarjima qiladigan bo'lsak, tarjima asl maqolning haqiqiy ma'nosini bildirishi mumkin, lekin u maqollarga xos xususiyatlarni – ixcham til, aniq tuzilish, qisqa shakl va hokazolarni yo'qotadi. Ayni paytda biz o'zbek maqolini tarjima qilish uchun muqobil o'zbek maqolini topa olmadik, erkin tarjima usulini qo'llashimiz kerak. Masalan, *"Every cloud has a silver lining"*. Buni so'zma-so'z *"Har bir bulutning kumush hoshiyasi"*



*bor*" deb tarjima qilsak, buni o'zbek xalqimiz tushunishi juda qiyin. maqolning o'zbekcha varianti qilib: *"Har yaxshida bir "ammo" bor, Har yomonda — bir "lekin"* olingan. O'rnini bosuvchi tarjima, ya'ni ingliz maqolini tarjima qilish uchun o'zbek maqolini bir xil ma'noda ishlatamiz. Biz hammamiz bilamizki, insoniyat madaniyati juda ko'p farqlarga ega, ammo umumiy jihatlar ham ko'p. Maqollar odamlarning mehnat va kundalik hayotida hosil bo'ladi. Demak, inson tajribasi va mushohadasi maqollarda o'z ifodasini topgan ko'p umumiyliklarga ega. Ko'pgina ingliz va o'zbek maqollari ma'nosi, ishonirish yo'li bir xil. Bunday holda, biz ularni almashtirish orqali tarjima qilishimiz kerak. Masalan, *"Wall have ears"*, o'zbek maqolidagi *"devorning qulog'i bor"* degan ma'nosi bir xil, shuning uchun o'rnini bosuvchi tarjima usulini tanlashimiz kerak. Yaxshilikni bildiruvchi ko'plab maqollar mavjud, masalan, ingliz maqoli: *"All is well that ends well"*. O'zbek maqol: *Yaxshilik bilan boshlangan narsa yaxshilik bilan tugaydi*. Yaxshilik haqidagi ingliz maqollarini tarjima qilganda, biz ulardan ba'zilari murakkab tarixiy va madaniy ildizlarga ega degan dilemmaga duch kelamiz. Agar so'zma-so'z tarjima usulini qo'llasak, maqolning asl ma'nosini emas, balki uning so'zma-so'z ma'nosini ifodalashimiz mumkin; agar erkin tarjima usulidan foydalansak, konnotatsiya aniq ifodalangan bo'lsa ham, jonli taqqoslash yo'qoladi. Bunday holda, maqollarni tarjima qilish uchun so'zma-so'z va erkin tarjimoni birlashtirishimiz kerak. Bu uslub tarjimada asosiy maqolning ham to'g'ridan-to'g'ri, ham konnotativ ma'nolarini etkazish imkonini beradi. Masalan, inglizcha: *A good beginning makes a good ending*. O'zbekcha: *Yaxshi yil — bahoridan, Yomon kun — saharidan ma'lum*. Bu ikkala maqolning ma'nosi biror ishning natijasi qanday bo'lishi, uning qanday boshlanishiga bog'liq ekanligi maqollarda ham o'z aksini topa olgan. Odatda boshlagan ishimizning yakuni uni qanday ruhiyatda boshlashimizga va yon - atrofimizdagilarni bunga bo'lgan munosabatiga bog'liq bo'ladi. Shunday qilib, maqollarni tarjima qilish nihoyatda qiyin, hatto imkonsiz ham, chunki ular yaratilgan madaniyatning madaniy va ijtimoiy doirasi bilan chambarchas bog'liq. Universitet va kollejlardagi tarjimonlar tayyorlash va tarjima kurslari maqollarni tadqiq qilishdan foyda olishi mumkin. Bunday tadqiqot tarjimonlik talabalariga tillar bir-biridan sezilarli darajada farq qiladigan maqollarni tarjima qilish tartibini ishlab chiqishda yordam berishi mumkin. Odamlar - zo'r ta'lim beruvchi, odamlar - o'qituvchi. Shunga qaramay, maqollarni qo'shimcha o'rganish talab etiladi. Turli mamlakatlarning maqollarini taqqoslash bu odamlarning qanchalik o'xshashligini ochib beradi, bu esa ko'proq tushunish va yarashishga olib keladi. Maqollar xalqning katta tarixiy tajribasini, shuningdek, odamlarning mehnati, turmush tarzi va madaniyati bilan bog'liq tushunchalarni ifodalaydi. Maqollardan to'g'ri va o'rinni foydalanish nutqning o'ziga xosligi va ifodaliligini beradi. Maqol o'zining eng asosiy ko'rinishida donolikni yangi ishtiyoq bilan to'ldiradigan eski gapdir.

## 5. Xulosa

Maqollar eng qisqa, eng ibratli va ehtimol, eng ko'p qo'llaniladigan xabarlaridir. Biz ulardan foydalanish orqali suhbatimizni yanada jonli va ifodali qilamiz. Barcha xalqlarning maqollarida umumiy jihatlar ko'p, biroq ularning uzoq tarixidan kelib chiqqan holda xalqning o'ziga xos madaniyati rangini belgilaydigan o'ziga xos xususiyatlar mavjud. Maqollarda boy bilim bor. Maqollar - bu umuman hayot qandayligini tasvirlaydigan qisqa hikoyalar. Biz xalqning madaniyati, urf-odatlarini va tarixini, shuningdek, yaxshilik va yomonlikni bilishimiz mumkin. Maqollar - bu umuman hayot qandayligini tasvirlaydigan qisqa hikoyalar. Biz xalqning madaniyati, urf-odatlarini va tarixini, shuningdek, yaxshilik va yomonlikni bilishimiz mumkin. Umumlashgan tushuncha va xulosaga ega qisqa, ritmik gaplar xalq she'riyatining "Maqol" janrini tashkil qiladi. Maqollar kitobida biron bir hodisaga oid futuristik nuqtai nazar yoki taklif yo'q, aksincha, ishlarning xulosasi: bitta emas, balki ko'p tomondan ko'plab misollarning tozalangan yakuniy ekstrakti.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Hrisztova-Gotthardt, H. (Ed.) & Aleksa Varga, M. (Ed.) (2015). Introduction to Paremiology. A Comprehensive Guide to Proverb Studies. Berlin: De Gruyter Open.
2. J. Raymond. 1956. Tensions in Proverbs: More Light on International Understanding. *Western Folklore* 15.3, p. 153-154
3. "T-shirt with anti-proverb". Neatoshop.com. Retrieved 2013-08-30.
4. Mieder W. *International Proverb Scholarship*. New York: Garland Publishing, 1993., p. 27-63.
5. Gotthardt H.H., Varga M.A. (eds.) *Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies*. Berlin: De Gruyter, 2014. P. 2-10.
6. Maslova V.A. *Introduction to linguoculturology*. Moscow, 1997.
7. Telia V.N. *Phraseology in the context of culture. Languages of Russian culture*. Moscow, 1999. P. 17-20. Gryzberg P. *Proverb*. New York: Brockmeyer, 1994. P. 227-241.
8. Abrahams R.D. *Proverbs and proverbial expressions*. In R. M. Dorson (Ed.),
9. Alefirenko N.F. *Phraseology and Paremiology*. - Moscow: Flint: Nauka, 2009. - p. 344
10. Taylor A. *The Proverb*. -Harvard University Press, 1985. -234 p.
11. Trench, C.R. *On the Lessons in Proverbs*. -New York: Redfield, 1853. - 157p.